

משפטי ישראל

במאון תורני

יו"ל ע"י מכון להקדק דיני ממונות שע"י כולל ובי"ד משפטי ישראל
בנשיאות כ"ק מרן האדמו"ר מזמיגראד שליט"א - בראשות הדתנו הרה"ג ר' זאל שוורץ שליט"א

משפטי
ישראל

ניסן תשע"א לפ"ק

גליון י' - שנה ב'

דברי המשפט

הגאון הגדול הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

רב ומו"צ הר נוף עיה"ק ירושלים ת"ו - ודיין בבד"צ בראשות הגר"נ קרלין

קניית חמץ לאחר הפסח ברשת חנויות שבעליהם אינם שומרי תורה

בטל הקניין. אמנם אדם שעשה מעשה קניין אינו יכול לומר אחר כך שלא התכוון לקניין, דאמרינן דברים שבלב אינם דברים, אלא שבגונא שהדבר הוא בליבו ובלב כל אדם שלא התכוון לקניין, הרי זה אומדנא דמוכח והמכר בטל. ויש לדון בכל מקרה לגופו, ולכן אם אנו מכירים את אופיו ותכונתו של המוכר, והדבר יהיה מוגדר בליבו ולב כל אדם שאינו מתכוון כלל למכירה, דאז המכירה בטילה.

ב. ובזה יש לשקול בפלס דק מה דעתו ומחשבתו של אותו בעל מפעל או בעל רשת מרכולים או סוכן, שלצערינו אינם שת"מ" וגם יתכן שאוכלים חמץ בפסח, כשתעמוד בפניו השאלה בצורה חדה וברורה, שאם מכירתו לא תהיה מכירה אזי כל חמצו אסור בהנאה, וועדי הכשרות למיניהם, כולל רבנויות הערים וכו' יפרסמו בכל אתר ואתר שאי אפשר לקנות מתוצרתו האסורה בהנאה, ורבנים וכו' ידרשו בכל מקום מדין ועד באר שבע שאסור בשום פנים ואופן לקנות מתוצרת המפעלים הנ"ל. ואם הוא בעל מאפיה גדולה, אזי כמה שבועות לאחר הפסח לא יקנו את תוצרתו מחשש תערובת של לתת ומשפטי אפיה למיניהם, ובין הנמנעים מלקנות יהיו אנשים פרטיים מכל המגזרים, מוסדות, רשתות שיווק, בתי חולים וכו'.

ג. ובדבר זה אם תימצי לומר, שהמכירה בטילה ומבוטלת, הרי לא יהיה שום הבדל בין עם ועדה, וכל מי ששייך לדת ישראל יינזר ממוצרים אלו, כשאר מאכלות אסורות. וכאן תעמוד שאלה זו לבחינה, האם ירצה אותו בעל עסק שאינו שומר ת"מ שהמכירה תהיה תקיפה, או שלמרות כל זה מעדיף הוא שהמכירה לנכרי לא תחול כלל. והמדובר הוא אף בגונא שאכן אמת שהוא כשלעצמו לא מוכר חמץ ומתייחס לדבר בצורה של חוכא ואיטולא ועושה זאת אך ורק בגלל לחצם של וועדי הכשרות.

המשך בעמוד ב'

לכבוד בית דין "משפטי ישראל" וכולל ללימוד דיני ממונות אחדשה"ט וש"ת הריני בזה במילי דהודאה על הגליון הנכבד היוצא מתחת ידכם, שנועד לברר וללבן סוגיות בחו"מ והמסתעף, ויהי רעוא שתמשיכו לזכות את כלל ישראל ולהגדיל תורה ולהאדירה. מצ"ב עיונים בדיני מכירת חמץ.

יש לדון האם שרי לקנות אחר הפסח מוצרים ברשת חנויות שבעליהם אינם שומרי תורה ומצוות, ומכר את חמצו לועדת כשרות או לרבנות מקומית, אך ליבו בל עמו, וכל מכירתו היא מן השפה ולחוץ, ולצערנו יתכן שהוא בעצמו אוכל חמץ בפסח. ויש לברר האם מכירתו מכירה או שמא כיון שבליבו חושב אחרת ואינו מתכוון למכירה כלל, אין מכירתו מכירה ואסור ליהנות מחמצו אחר הפסח.

והנה בשנים האחרונות ועדות כשרות רבות הוסיפו בשטרות המכירה סעיפים הנותנים תוקף חוקי למכירה אף בערכאות, ובאופן שהמוכר מצהיר שכוונתו היא אמיתית ושלא יוכל לבטל את מכירתו כלל. [ותיקון זה נעשה על פי הוראתו של מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א]. והנה בודאי תיקון גדול עשו בזה ועדות הכשרות אשר הוסיפו סעיפים אלו בשטרותיהם, ובפרט כאשר המדובר הוא בנוגע למכירת חמץ שיש בו חשש הערמה שהאריכו הפוסקים בדבר. אלא שיש לעיין מה דינו של חמץ שנמכר בשטרות מכירה של ועדות כשרות שלא הוסיפו תיקונים חשובים אלו, ונוסח שטרותיהם הוא כבשנים קדמוניות.

והנני כותב את הדברים לפלפולא ובדרך משא ומתן של תורה, והכרעת הדין מסורה לגדולי ההוראה שליט"א.

א. בכל קניה ומכירה אנו צריכים כוונת קניין ומעשה קניין, ואם חסרה כוונת הקניין

דבר המערכת

חכם מה אומר: מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ד' אלהינו אתכם. כי האיש אשר נשא לבו אותה בחכמה, תשוקתו עזה להגיע לתכלית עומק ההבנה וההשכל אשר יושבי חלד לא יוכלו להשיגו לו יחיה איש אלף שנים פעמיים, אבל אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ויכתבה באר היטב וישימה לחוק ולמשפט ויתנה מורשה לקהלת יעקב לבני ישראל עם קרובו, והחכם עיניו בראשו וכיון שרואה מצות ומרורים מונחים לפניו וכנסת ישראל מתכוונת ליכנס תחת כנפי השכינה כאשר היה בימי צאתם בארץ מצרים, אומר לאביו שבשמים: מה העדות והחוקים והמשפטים, הודיעני נא את דרכיך מה יעשה האדם ויחיה, וכיון שפתח לבו וכוון דעתו להבין משפטים ישרים ותורות אמת מיד מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות שהרי על מנת כן פדאם מבית עבדים לשמוע בקולו ולדבקה בו. לא כן הסכל אשר עינו קצרה מראות חסרונו ובמדעו כבר השלים נפשו בכל חכמה ובמעשים ראויים ומתוקנים בתכלית ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, והחגים הם שבילו זכרונות היסטוריים מלאים נהיגים מיושנים, ולא ידע ולא יבין מה העבודה הזאת בחג החירות והחופש, ואף אתה אמור לו כי בימים האלו הוציאנו מן המקום מעבדות לעבדות האל-ל והוא חירות הנפש וחופשה, בהבינה חוקי ד' ומשפטיו ובהשלטתה אותם על היצר למען יחדל מעושק ומרוע ידיו.

קול רנה וישועה באהלי צריקים

מהררי ציון וירושלים הננו בזה לשגר ברכת מזל טוב וגדיא יאה
אל מזל פני רב האי גאון וצדיק המפורסם
על ישראל הדרתו פאר מקדושים

כ"ק מרן אדמו"ר מזמיגראד שליט"א

נשיא כוללנו

לרגל השמחה הגדולה בהולדת נכדו אצל חתנו חביבו כבנו אוצר כלי חמדתא מלא מדע
וחכמתא הוצק חן בשפתותיו בשיעוריו הנחמדים מסור בלוי"ג למען הצלחתו ה"ה

הגאון רבי יואל שוורץ שליט"א

ראש כוללנו הנערץ

ונצרך ברכת מזל טוב אל קדם אביו

אבי"ד אהלי יעקב באי"א שליט"א

ובחדא מחתא נצרך ברכת מזל טוב אל מע"כ פע"ח שלהיו"ח ה"ה
הרה"ג ר' יוסף יצחק הלברשטאם שליט"א
בן כ"ק מרן אדמו"ר נשיא כוללנו שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסו בתו עב"ג בשעטו"מ

ויהי"ר שמשמחה זו יושפע שפע רב מלא חופניים, שמחה ונחת וסייעתא
דשמיא ברוחניות ובגשמיות להם ולביתם ולכל משפחתם.

המאחלים, חו"ר הכולל

פסקי המשפט

מצוי מאוד בפרט בחגים ומועדים, שאנשים שהם שוכרי דירות משכירים דירתם לאחרים במחיר יקר יותר משאר ימות השנה, ויש לדון א) אם רשאים להשכיר את הדירה ללא רשות מפורש מהמשכיר ב) אם השכירו באופן שאינם רשאים למי שייך כסף השכירות.

הנה אם שוכר רשאי להשכיר נחלקו הראשונים בזה דעת הרמב"ם בהל' שכירות פ"ה ה"ה ו"ל "המשכיר בית לחבירו לזמן קצוב ורצה השוכר להשכיר הבית לאחר עד סוף זמנו משכיר לאחרים שהן כמנין בני ביתו אבל אם היו ארבעה לא ישכיר לחמשה שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין שהרי אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר אבל בקרקע אין אומרים כן וכו' ויש מי שהורה שאינו יכול להשכירה לאחר כלל ויתן שכרו עד סוף זמנו ולא יראה לי שזה דין אמת" עכ"ל

ומקור דבריו מדין ספינה שאמרו בגמ' (כ"מ עט:) שאם שכר ספינה לילך בה עם סחורתו למקום פלוני ובחצי הדרך מכר סחורתו דיכול להעמיד אחר במקומו מאותו מקום והלאה עד מקום ששכרו לילך עמו שם, ואע"ג דשם אמרו דיש להספן עליו תרעומות, כתב המ"מ דשאני התם להספן דר עם השוכר בספינה יחד ויכול לומר דעתי היתה נוחה כך יותר מבזה, משא"כ במשכיר ביתו דאירי שהמשכיר אינו דר עם השוכר בביתו אין לו עליו אפילו תרעומות. ולא אמרו דאין השוכר רשאי להשכיר כי אם במטלטלין שזא יבירחם השומר השני ויאבדם. אמנם דעת הראב"ד ששוכר אסור להשכיר לאחר כלל ונתן מעם משום שיש בני אדם שמחריבים הבית בדירתם. ובדרכי משה הביא דעה שלישית שיטת המרדכי שיכול להשכיר אפילו למי שבני ביתו מרובים וכ"כ הרשב"א בתשובה. ובערך ש"י כתב לדינא שאין השוכר יכול לומר קים לי כדעת המרדכי כיון שבשו"ע סימן שט"ז סעיף א' ונו"כ סתמו כשיטת הרמב"ם קי"ל כוותיה.

והנה בגליון מהרש"א כתב שאם במהלך השכירות נפתחו מספר הנפשות בדירה אפשר לדמותו למ"ש הסמ"ע בס' ש"א בשם הרא"ש דכאן מצאה הקפידא מקום לנוח ואינו יכול להשכיר למי שבני ביתו מרובים כ"כ כמו שהיה בשעת השכירות עכ"ל. ומבואר בדבריו שהזמן הקובע בזה הוא שעת השכירות לשוכר השני ולפי מספר בני הבית באותו הזמן יקבע לכמה נפשות יוכל להשכיר את הבית.

היוצא לנו מהנ"ל:

למנוע שלא ישכיר השוכר לאדם שהוא שונאו של המשכיר.

ב. לפי האמור שאין השוכר רשאי להשכירו לעכו"ם מה הדין לענין מכירת חמץ לעכו"ם בפסח אם רשאי להשכיר חדר בביתו כנהוג.

הדין: יש שכתבו דאסור להשכיר זולת אם יתנה שאינו משכירו לדור בו אלא להניח חפציו, אמנם דעת רוב הפוסקים שאפילו אם יש סעיף בחוזה או תנאי מפורש שאסור להשכיר מ"מ רשאי להשכיר דאמדין דעתו של המשכיר שלא היתה כוונתו על שכירות כזו שאינו אלא לצורך הפקעת איסור חמץ ועוד שע"פ רוב אין העכו"ם נכנס לשם כלל.

ג. אם נכתב בחוזה שאסור להשכיר ללא רשות מהמשכיר מה הדין אם עבר השכיר.

הדין: הסכימו הפוסקים שבמקום שאינו רשאי להשכיר אם עבר השוכר והשכיר יכול בעל הדירה לעכב את דמי השכירות לעצמו, וכל מה שגובה מהשוכר השני ינוכה מחובת דמי השכירות של הראשון, דהיינו אם שוכר דירה ב7000 דולר לחודש והשכירו בחגים ב2000 דולר יכול המשכיר לגבות מהשוכר השני אלף שלש מאות דולר והשאר ינתן לשוכר הראשון.

ד. רבים נוהגים בזמנינו שלפני מעמד החופה החתן שוכר מבעל האולם בקנין כסף את חדר הייחוד ואת מבנה החופה והקרקע שעומד עליה, ואת החדר שבו עורכים את כיסוי ההינמא, ולפמ"ש יש לעורר כיון שבדרך כלל ההורים הם שוכרים את האולם ואביזריו זמן רב קודם יום החופה ועורכים הסכם שכירות בינם לבין בעל האולם וא"כ שוב אין באפשרותו של בעל האולם להשכיר לחתן שום דבר בשטח האולם כיון שכבר השכירם לאותו יום להורים של החתן והכלה.

והנראה שהחתן ישכור את הנ"ל מן המחותנים שעל שמם נשכר האולם ואך אם שוכר גם את מבנה החופה המטלטל יעשה זאת בהסכמה מפורשת מבעל האולם שאע"פ שבתים וקרקעות רשאי השוכר להשכיר בכה"ג מ"מ מטלטלין אינו רשאי וכנ"ל.

א. מעיקר הדין שוכר דירה רשאי להשכיר את הדירה לימי החגים וכדו' למשפחה בעלת אותו מספר נפשות כמספר בני משפחתו אף ללא רשות מהמשכיר. ויש פוסקים שכתבו שבזמנינו לפי המנהג המקובל והנהוג כיום אינו רשאי להשכיר ללא ידיעת המשכיר, אמנם דעת הגר"נ נוסבויים שליט"א ועוד פוסקים שאף בזמנינו אם לא היה סעיף מפורש בחוזה השכירות שאסור להשכיר רשאי להשכיר ובלבד שלא ירבה בדירורים וכאמור. ולפי הנ"ל שאף בזמנינו איכא דינא דשו"ע ואין בזה מנהג המדינה נכתוב כמה פרטי דינים למעשה בזה.

א) אם היו בשעת השכירות זוג וחמשה ילדים, ובמהלך השכירות התחתנו שלשה ילדים הרי מעתה משפחה זו יכולה להשכיר אך ורק לזוג עם שני ילדים, וכן לאידך גיסא זוג צעיר ששכר דירה לכמה שנים ונולדו להם ילדים רשאים להשכיר למשפחה כמנין בני ביתם.

ב) כשבעל הדירה לא ידע כמה נפשות יש לשוכר הראשון אינו יכול לעכב את ההשכרה למשפחה גדולה יותר, אולם אם ידע שמדובר בזוג צעיר יכול לטעון הסכמתו לשוכר עם ילד או שנים ולא יותר.

ג) זוג צעיר ששכר דירה לכמה שנים ועדיין לא נולדו להם ילדים, יכולים להשכיר רק לבני זוג ללא ילדים, ומ"מ נראה שאם לזוג השני שנכנסו נולדו ילדים אין המשכיר יכול לעכב מאחר וגם לזוג הראשון יכלו להיות ילדים וא"כ השכירו את הזכות שלהם.

ד) אם השוכרים הראשונים הם זוג מבוגרים דעת הגר"מ שפרן שליט"א דיכולים להשכיר רק לזוג מבוגרים ולא לזוג צעיר.

ה) השוכר דירה מרוהטת, אינו רשאי להשכיר אפילו למשפחה בעלת אותו מספר נפשות שהרי לגבי המטלטלין דהיינו הרהיטים קי"ל דאין השוכר רשאי להשכיר.

ו) אם רוצה השוכר להשכירו למי שאינו הגון, וכש"כ להשכירו לעכו"ם, יכול המשכיר לעכב, ודעת הט"ז שכמו כן יכול המשכיר

המשך מעמוד א'

לענ"ד אין זו ראייה, שהרי המודד הוא איך בית דין רבני יתייחס למכירה, ואם בית דין יתרשם שבאותו פלס דק האמור לעיל מכריעה הדעת שהוא היה מעדיף שהמכירה תחול, היו בית הדין מחליטים שעל פי דיני התורה מכירתו מכירה וכוונת ליבול מעלה ולא מורידה ודינה כדברים שבלב שאינם דברים, ואין בזה בליבו ובלב כל אדם, ואולי אף בלב כל אדם שהמכירה תחול.

ז. ועוד יש להוסיף שאין לטעון שהמוכר לא הבין את תוכן המכירה, כיון שהאידיא שמחתימים כל בעל עסק על שטר, יש בזה גם את דברי השו"ע חו"מ סי' מ"ה ס"ג ומקורו ברשב"א, שמי שחותם על שטר שכתוב בשפה אחרת ואינו יודעים בודאות שאינו מכיר את השפה בה נכתב השטר, ואח"כ טוען המתחייב שלא הבין את הכתוב בשטר, יש לו לשלם את כל הכתוב בשטר. ועיי"ש בטעמי הדין שאין אנו מאמינים שלא ידע את הכתוב

שלמרות הכל לבסוף בעל המפעל, כן חותם ומצהיר שאין במכירתו משום חוזה למראית עין. וכי יעלה על הדעת שבגלל התיקון החשוב בנוסח שטרות המכירה, אותו מומר חזר בתשובה וכוונתו השתנתה, זה אינו, והוא לצערנו נשאר במדרו, אלא שהוא גומר בדעתו שעדיף לו למכור את החמץ ולא להיכנס לצרה של הסרת הכשר ופרסום הדבר, מכל הסיבות שכתבנו לעיל.

ואחר שאנו רואים בעליל שהוא אכן חותם על שטרות מהודרים, הדין לומר שגם אם לא חתם על שטרות אלו, כגון שמערכת הכשרות שעימה הוא קשור לא הוסיפה את התוספות החשובות הנ"ל, מ"מ המכירה חלה כדת. כיון ששיקוליו הם אותם שיקולים, ועדיף לו למכור ולא להיכנס למצב שבו כל מוצריו יהיו אסורים וכנ"ל.

ז. ומה שיש שטענו שכיון שבערכאות יבטלו את המכירה לנכרי, תו אין למוכר גמירות דעת למכירה,

וחושבני שבעלי המאפיות והרשתות הגדולות וכל הסוכנים למיניהם וכו', ירצו גם ירצו שהמכירה תחול, דמה להם ולצרה זו שיתפרסם בראש חוצות שתוצרתם אסורה בהנאה.

ד. ואם כנים הדברים הדין שוב לדינא דדברים שבלב אינם דברים, וממילא המכירה חלה, ואף את"ל שאין הדבר מוכרע מה דעתם האמיתית, תו אין זה בליבו ובלב כל אדם. עיין בקצוה"ח סי' ר"ג ו"ל "וא"כ היינו דוקא אומדנא דבריא הו"ל דברים שבלב כל אדם, אבל באומדנא דמספקא אף על גב דהנותן מחשבתו היה לתנאי הו"ל דברים שבלב כיון דאינו בלב כל אדם".

ה. ויש שדנו דכיון שהמציאות מוכיחה שאחרי התיקון בנוסח, בעלי המפעלים החילוניים, שוקלים את הדבר ביתר שאת, ש"מ שבנוסח הקודם היה זה מן השפה ולחוץ, והדבר מוכיח שאין תוקף למכירה שנעשתה בנוסח הישן. יש לעיין האם אין זו ראייה לסתור, דחזינן

בגדר מעמד אברכי כולל אי דינם כשכירים או נתמכים.

שיש לאברך דין פועל שהרי אינו מחויב ללמוד, ורשאי לעסוק לפרנסתו וכשלומד זהו מחמת השוכר, וע"כ יש לו דין פועל.

אך אי"ז נפק"מ כאמור לעיל שאי"ז אלא שכר בטלה וכמו"כ מכיון שצריך ללמוד במקום מסוים וכדומה הרי הוא שכיר של המנהל.

בשו"ת שבט הלוי הוסיף שבפרט בכלל שראש הכולל או מנהל הכולל מתפרנסים ג"כ מכספי התרומות וא"כ הרי זה כעסק לכל דבר והוא מרוויח על ידיהם ונחשבים לפועלים לכל דבר.

(והנה זה ודאי שאם אין מצליחים לאסוף כסף אין עליהם כלל חוב שהרי עושים כל מה שנתחייבו רק השאלה היא אם רשאים באמצע הזמן להפסיק את עבודתם או האם רשאים להפסיק לשלם לאברך מסוים אף שיש להם אפשרות מבחינה תקציבית לשלם לו).

ומדין גרמי, יש לדון שזה וודאי שאם לא היה באפשרות האברך להשתכר באופן אחר, שאין כאן כלל דין גרמי, רק הנידון באברך שיכול ללמוד

במקום לימודים אחר, או לעבוד לפרנסתו, וכעת הוא מפסיד מכך שאין המנהל רוצה לשלם שכרו, והנה בפועל שהיה יכול להשתכר במקום אחר, וע"י חזרת הבעה"ב הפסיד שכרו, נפסק בשו"ע סימן של"ג שהבעה"ב חייב ובקצוה"ח

שם ס"ק ב' הביא דעת מהר"ם שפוסט מדינת דגרמי ומחייב רק מדינת דדבר האבד, וס"ל למהר"ם שדין דבר האבוד הוא לאחר תחילת מלאכה, ומכריע הקצוה"ח שמשפיקא לא מפקינן ממונא (היינו קודם תחילת המלאכה, אבל לאחר שהתחילו במלאכה ליכא שפיקא, ויכול להוציא ממון דהוי דבר האבוד, ובנתי"מ"מ שם) ס"ק

ג' ס"ל שמדינת דגרמי אין חייב אלא בפועל והוי תקנת חכמים מיוחדת וא"כ לתרווייהו אם לאברכי כולל אין דין פועלים אין חוב מדינת דגרמי (הרי אין כאן דין

דתחילת מלאכה שאין הוא פועל), אבל מצינו בדין זה עוד סברות לחייב, א' בריטב"א מבאר שהחוב בדבר האבד אף בלא התחילו את המלאכה, הוא מדין ערב, וה"ה בעניינינו שחלה התחייבות מדין ערב. ב' דעת המרדכי שאם אחד מתחייב לשלם גרמא חלה ההתחייבות אף שמן הדין אין צריך לשלם בגרמא, מ"מ מדין ההתחייבות חייב לשלם, וע"כ חייב לפועל אף ללא התחלת מלאכה, ואף שאין זה אלא גרמא, ובשו"ת דברי חיים להגה"ק מצאנו הכריע בכמה תשובות בדבריו, וא"כ ה"ה באברכי כולל שיתכן שהתחייבות כלפיהם נחשבת כאילו התחייב

לשלם על הגרמא וכמו פועל. היוצא לדינא:

א' מדין נדר אפשר לחייב רק נדיב המחזיק כולל אבל לא את מנהל הכולל. [ואף שראוי שיחמיר לעצמו אבל א"א להוציא ממון].

ב' לכאורה נראה שדינו כשכיר ולמעשה נחלקו בכך הפוסקים בדורנו ולדעת בעל שבט הלוי ככוללים פרטיים בדר"כ האברכים נחשבים לשכירים.

ג' מדינת דגרמי, לדעת הקצוה"ח ונתי"מ אין כאן חוב אבל בדברי חיים בכמה מקומות משמע שהי"ב.

שאלה: מנהל כולל הודיע באמצע הזמן לחלק מהאברכים שלומדים אצלו, כי בעקבות קיצוצים בהכנסות נאלץ לפטר אותם לאלתר, לעומתו טוענים האברכים כי אינו יכול לפטר אותם באמצע הזמן הואיל ועכשיו אינם יכולים למצוא כולל אחר, וע"כ כשהכניסם לכולל התחייב להשאירם עד סוף הזמן.

תשובה: כשמנהל הכולל מחזיק את הכולל מכיסו הפרטי, ולא מכספי תרומות, לכו"ע אסור לו לפטר את האברכים באמצע הזמן, דהוי כנדר לדבר מצוה, ובאופן שמימון הכולל מוגיע מכספי תרומות, נחלקו הפוסקים אי דין האברך כפועל וא"א לפטר באמצע הזמן, או שאין דינו כפועל, [וכן נחלקו הפוסקים אם אינו רשאי לפטר אותם מדינת דגרמי, ועיין במקורות] ובשו"ת שבט הלוי הכריע דבמקום שמנהל הכולל משתכר גם מהכולל, לכו"ע דין האברכים כפועלים וא"א לפטר אותם באמצע הזמן.

מקורות: הנה אין עניינינו בשותפות יששכר זבולון שגדרה באופן כללי שונים מגדרי כולל, רק הנידון הוא באברכי כולל שהתחייבו להם את שכרם ויש בזה ב' מיני דברים, א. שנדיב התחייב לשלם את שכר האברכים, ב. שראש הכולל או המנהל התחייבו לעסוק באיסוף כספים ע"מ לשלם את שכר האברכים.

ויש לדון מה המשמעות של ההתחייבות שלהם עפ"י דיני התורה.

ולכאורה יש לדון מצד ג' סיבות לחייב את מנהל הכולל, א. דין שכירות פועל, דכשקבלו לכולל נעשה האברך לפועל, ב. מדין נדר לדבר מצוה, דההתחייבות לשלם הוא דבר מצוה, שהרי האברך עוסק בתורה ע"י, ג. חיוב מדין דגרמי, שהיה יכול ללמוד במקום אחר, ויש בכך כמה נפק"מ.

והנה מדין נדר לכאורה אין ספק שחייבים לשלם, שהרי אברך שלא מלגת הכולל אין לו כדי פרנסתו, הרי הוא עני והוי ככל נדר לצדקה, אך זהו רק כשנדיב התחייב לשלם מכספו להחזקת הכולל, אבל המנהל

וכו' שאינם חייבים מכספם רק התחייבו להשתדל בכך, בכה"ג מסתפק המהרי"ק אי שייך דין נדר כשמתחייב לעשות פעולה, והובא דבריו ברמ"א ולכה"פ א"א להוציא ממון מספיקא (וכן הכריע בשו"ת להורות נתן).

וא"כ יוצא שמחויב נדר מחויב הנדיב בהחזקת הכולל ואינו רשאי להפסיק את תמיכתו, אבל מנהל הכולל רשאי להפסיק מלהתעסק בעניני הכולל.

ומדין שכיר יש לדון מנכמה צדדים, א' שהרי אסור לקחת שכר עבור לימוד תורה, כמבואר בגמ' בנדרים וא"כ יוצא שכל שכר האברכים הוא שכר בטלה, וא"כ הרי זה כשוכר פועל על מנת שלא יעשה כלל מלאכה [ועיין במחנה אפרים (שכירות"ח)

ובפתחי תשובה בדין אם אמר לחבירו שלא יגיש הצעה לקניית חפץ וכדומה וישלם לו שכרו] ונחלקו בכך הפוסקים אי יש בכך דין פועל, ובמנחת פתים כתב שאם הדרך לשלם על כך ודאי דחייבים לשלם והוי כסיטומתא דקניא, וכמו"כ אם הפועל צריך לעשות פעולה מסויימת כגון שאומר לו שאם ישהה במקום מסוים אף שלא יעשה דבר יקבל שכרו דודאי הוי שכיר, וה"ה באברך שצריך ללמוד דווקא

במקום מסוים והומר לימודים מסוים, וא"כ לכו"ע הוי כשכירות. ב' יש לדון שאף אי נחשב כעושה מעשה בלימודו (ואין זה כנשכר ע"מ שלא יעשה) אך לכאורה זה נחשב לעושה לעצמו ולא לשוכר שהרי בלימודו הוא מקיים את חובתו ומצוותו ללמוד תורה, ולכאורה נחלקו בכך הקצוה"ח והנתי"מ בסי' פ"א על דברי הרמ"א בסעי' א' והובא גם בסימן של"ו בסעי' ב' ברמ"א באחד

שאמר לחתנו ללמוד עם נכדו דהיינו בן חתנו והוא ישלם לו שכר, דעת הקצוה"ח (שם) שאם ברור לנו שאין כאן טענת משטה (מון שחתנו עני ויש כאן חיוב מדין נדר א"כ אין יכול לטעון משטה הייתי) חייב מדין שכירות פועל, ואף שבכ"מ היה מחויב ללמוד עמו אבל כיון שבפועל למד על פי ציווי השוכר, הרי זה פועל ודינו ככל פועל, ובנתי"מ שם חולק וס"ל שבמצוה שהיה מחויב לעשות ממילא, אין זה עשייה מחמת השוכר, ואין דינו כפועל, אך בעניינינו מסתבר שאף הנתיות יודה

המשך מעמד ג'

ואף את"ל שלא ידע, מ"מ מי שחותם בכה"ג סומך על הסופר וגומר בדעתו להתחייב בכל הכתוב בשטר. ולכן גם טענה שלא ידע מה כתוב בשטר אינה מתקבלת ומחייבת אותו על פי דין.

ח. יש להוסיף בזה נקודה נוספת, שרבים וגם טובים אצים ורצים אחר הפסח להדר ולחפש מצרכים שאינם בחשש חמץ שעבר עליו הפסח, או מהחשש שלא נמכר כלל, או מחשש שלא נמכר כדון, והיינו לחוש שמכירת חמץ הנהוגה בלי התוספות החשובות המחזקות את המכירה, אינה תקיפה כלל [ויש המדקדקין טפי ולא קונים שום מוצר אף שנמכר כדון]. ולכן נמנעים מלקנות גם מחנויות של שומרי תורה, דשמא בעל המכולת קנה לאחר הפסח ומבעל בלי חרושת או סוכן שלא נמכר כדון.

והנה הפסח שכל המהדר ומונע את עצמו מכל חשש רחוק, קדוש יאמר לו, אבל כשאנו באים לדון את שורת

ישנם בעלי חברות המוגדרים כ"מסורתיים" שבוודאי מרוצים מהמכירה, וגם בביתם נמנעים מלאכול חמץ, וממילא לכאורה מידי ספק לא יצאנו. ויתכן עוד שרוב החמץ נמכר כדון והוי בכלל כל דפריש מרובא פריש, ואפילו אי הוי קבוע, הרי הוא כמחצה על מחצה ודינו להקל בספק דרבנן.

ט. היוצא מכל האמור: [א]. שיתכן שגם מכירת מומר הוי מכירה, בגוונא שמבלי המכירה יפורסם ברבים שאסור לקנות מנוצרתו, ועכ"פ אין זה בליבו ובלב כל אדם, ולכן יש לדון בזה דברים שבלב אינם דברים. [ב]. ספק במילי דרבנן במקום דליכא לבידורי. [ג]. יתכן גם שיש רוב של חמץ הנמכר כדון, ועכ"פ מחצה על מחצה שיש להקל בו. ולכן אף שתיקון גדול יש בשטרות הנ"ל, מ"מ לענין חמץ הנמכר שלא על ידי שטרות מהודרים אלו, יש לדון שאינו נאסר לאחר הפסח.

הדין בשאלה זו, הרי שאף אם נסבור שאותה מכירה הנעשית בשטרות הרגילים אינה תקיפה כלל, ודינה כחמץ שעבר עליו הפסח, מ"מ בשעה שהקונה עומד במכולת וקונה ממוצרי חמץ הנמצאים על המדף, אין הוא יודע אם אותו מוצר הוא ממה שבעל המכולת מכר כדון או ממה שקנה אחרי פסח, וכן אינו יודע אם הסוכן או החברה מכרה כדון או לא, וא"כ אמאי לא נימא בזה שפיקא דרבנן לקולא במקום דליכא לבידורי, [ואין לומר דיש קוד על המוצר המלמד על תאריך הייצור, דאנו דנים כעת על מוצר שבוודאי יוצר קודם הפסח, אלא הנידון הוא דליכא לבידורי אם המכירה כדון או אם המוכר מתכוין למכירה], ובפרט שהמדובר הוא בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא קנס קל יותר משאר איסורים דרבנן. [ואין זה שייך לנידון הפוסקים בסי' תמ"ט דיני ספיקות, שהרי האידינא מקפידים ועדות הכשרות והרבניות בכל אתר ואתר שכל מקבלי הכשרות והתניות והמשווקים למיניהם, ימכרו את החמץ, וגם

בינת המשפט

לתחנת הרכבת. מקווה אני שהמקום ימלא חסרוני. וכך נפרדתי מבעל המלון ובאתי ישר לבית רבינו. זכורני כי עוד בהיותו רב לומז'ה הצליח לא פעם אחת לגלות בחכמתו את האמת כמו שהיא. בארנקי היה גם כסף וגם שטרות ואני מבקש מאת כבוד תורתו כי יתקנני בעצה טובה איך להוציא מידי הגנב את הגנבה.

רבי אליהו חיים ידע כי אותו פונדקאי חשוד בענייני ממון, בבית דינו יש תביעה אחרת כנגדו בדיני ממונות, הוא הכניס איפוא את הסוחר לחדר מיוחד. ושלח את שמשו להזמין את בעל המלון שיבוא אצלו. בעל המלון חשב כי הרב מזמין אותו בדבר התביעה השניה שהוגשה נגדו בבית הדין ומשום זאת נזדרז לבוא. הרב החל לדבר עימו על ענין התביעה והלה התרגז והתחיל להוכיח כי הדין עימו. הרב נענע בראשו כאילו הוא מסכים לדבריו, והלה חזר שוב על טענותיו, בינתיים הוציא בעל המלון מכיסו קופסת טבק והחל מריח בו. פנה רבי אליהו חיים אליו ואמר לו תוך כדי שיחה: תן גם לי להריח מן הטבק שלך, נתן בעל המלון את קופסתו לרב, רבי אליהו התחיל להריח וחוזר ומריח והלה אינו מפסיק בדיבורו. פתאום קם הרב מכסאו, בקש סליחה מבעל המלון יצא מן החדר רמז לשמש ואמר לו בלחשיה: מהר ורוץ לביתו של בעל המלון ואמור לאשתו כי בעלה היושב עכשיו בבית דינו של הרב ציוה להביא את הארנק והשעון, אשר הסוחר מלומז'ה שכח בחדרו וסימן לדבר - הרי קופסת הטבק שלו. עברה שעה קלה והשמש חזר ובידו הארנק והשעון, חזר ונכנס רבי אליהו חיים לבית דינו, החזיר לבעל המלון את קופסתו המשיך אותו בדבור כמה רגעים עד שהלה עזב את בית הרב ויצא.

אחרי כן קרא רבי אליהו חיים לסוחר, חקר ודרש ממנו להגיד לו סימנים ואיזה שטרות נמצאים בארנקו, וכשנוכח לדעת כי הסימנים מתאימים, החזיר לו את ארנקו ושעונו.

רבי אליהו חיים מייזל רבה של לודז מלבד גדלותו בתורה, גדלה חכמתו ופקחותו גם במילי דעלמא. מספרים כי פעם אחת בא אצלו סוחר מעיר לומז'ה שבא ללודז' לרגל מסחרו והסיח לפניו את צערו: באתי מלומז'ה לכאן לקנות סחורה, והתאכסנתי במלון. כך היה כמה ימים והיום התכוננתי לחזור לעירי. פרעתי לבעל המלון דמי אש"ל החזרתי לו את המפתח של חדרי, נפרדתי ממנו בשלום, והלכתי לתחנת הרכבת שהיא לא רחוקה מן הפונדק שהתאכסנתי בו. כשבאתי לתחנה ורציתי לקנות כרטיס נסיעה ללודז' מששתי את כסי הוציא מתוכו את הארנק שלי עם הכסף והכיס ריק. נזכרתי כי בלילה האחרון קודם השינה הנחתי את שעוני וארנקי תחת הכר שבחדרי אשר בפונדק ושכחתי לקחת את שניהם. חזרתי מיד לאכסניה שלי. בעל המלון קדמני בפנים תמהות: למה חזרת? ספרתי לו כי שכחתי את ארנקי ושעוני. בעל המלון העמיד פנים של תם ואמר לי: עדיין לא הספיק איש להכנס לחדר, ושנינו יחד נכנסנו לחדר. הסתכלתי כה וכה, והכרתי שכבר היו ידים עסקניות בחדר זה, נגשתי אל מטתי, מששתי תחת הכר, ואין ארנק ואין שעון. בוודאי הקדים בעל המלון ואמר: גנבו ממך את הארנק והשעון כשיצאת לשוק בדרכך לתחנת הרכבת. בלודז' צריכים להיזהר מאד, ישנם הרבה גנבים והם מסתובבים על פי רוב מסביב לתחנת הרכבת, הפסקתי את דבריו ואמרתי לו: מה אתה מבלבל את מוחי בגנבים בשוק? זכורני היטב כי אמש קודם השינה הנחתי את ארנקי ואת שעוני תחת הכר, ובבוקר שכחתי להוציאם. הגנב היה כאן במלון זה ובחדר זה...

בעל המלון התחיל להתרעם עלי שאני חושד בכשרים. במלון זה אמר מתוך רוגזה, עדיין לא נגנב מחוץ ועד שרון נעל. והנה בא הלה ורוצה להוציא לעז על מלוני. ברי היה לי כי נכשלתי והתאכסנתי במלון שאינו הגון, אבל כדי שיהיה לי זמן לחשוב ולהרהר איך להוציא מידו את הגניבה, העמדתי גם אני פני תם ואמרתי: חבל, כפי הנראה גנבו ממני בדרך

תגובות והערות

וכד' אם ביטל לבסוף את השמחה מחמת אונס אינו צריך לשלם, ואף אם כבר שילם על זה, צריך בעל האולם להחזיר את החלק של ההוצאות שאינם קשורים לרווחים שלו.

ומצאנו לסברא זו שיש לחלק בין דין הפועל להוצאות, וזכר לדבר, לענין שכר שבת, שאף שאסור ליטול שכר שבת מ"מ על החלק שיש לפועל הוצאות, כתב הנודע ביהודה (מהדור"ת או"ח ס"ח כ"ז) דצריך לשלם, ע"ש גבי מרחץ ומקוה דאף דאסור לשלם על זה דהוי שכר שבת מ"מ על העצים שמשמש להסיק וודאי דחייב לשלם דאטו מי שלוקח מחבירו בשבת לא יפרע לו בחול עכ"ל וה"ה בנד"ל יש לחלק בין ההוצאות שעליהם אין לו דין פועל וצריך להחזיר את הדמי קדימה לבין עיקר פעולתו שזוהי יש לו דין פועל בין בבעל אולם ובין בעל קייטרינג.

מזל"א טבא וגדיא יאה

רוב ברכות ואיחולים מעומק הלב יחולו על האי גברא רבא ויקריא מסור בלב ונפש לטובת הצלחת הכולל, והפצת תורה ברוב פאר והדר, מרומום בכל פה ולשון, ה"ה

הרה"ג ר' אליעזר פרנס שליט"א

מראשי מערכת "משפטי ישראל"

לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למז"ט והיה"ר שמשמחה זו יושפע שפע רב מלא חופניים, שמחה ונחת וסייעתא דשמיא ברוחניות ובגשמיות לו ולביתו ולכל משפחתו,

המאחלים, חו"ר הכולל

מוחזק בכספו ויכול לעכב מלפדות הצ'ק, אבל לסברת המהר"ם הדטעם הוא דכשמסר לו המעות נתרצה שאפי' אם יהיה לו אונס ישאיר אצלו המעות, וודאי דאין יכול לעכב מלפדות הצ'ק, ודו"ק.

בתפלה להשי"ת שלא נכשל בדבר הלכה

כולל חושן משפט תולדות אהרן

* * *

תגובת המערכת

מה שהערתם בשם התרומת הדשן והש"ך וכו' דאף בשכירות פועל כל שהקדים לו שכרו נתרצה שיהיה שלו, ולהכי א"צ להחזיר המעות באופן שביטל מחמת אונס וכדו'. יפה הערתם, וכו' מפורש בסמ"ע (סי' ש"א סק"ה) וז"ל שם מיהו אם כבר קיבל בעל הספינה כל דמי השכירות והוא מוחזק, כתבו התוס' דא"צ להחזיר המעות, כיון שהוא מוכן לקיים תנאו, ע"כ. (וכונתם לדברי התוס' ב"מ ע"ט: ד"ה אי עיי"ש). אמנם מש"כ לחלק בין בעל האולם לבעל הקייטרינג אין הטעם משום דזה שכירות בית וזה שכירות פועלים, רק דאינו בכלל שכירות כלל, והכוונה דכשמזמין קייטרינג, נכלל בתוך הסכום שנקבע בתחילה הוצאות שונות שעליהם אין לבעל הקייטרינג רווחים ואינו נקרא פועל בזה, וכשאינו עושה לבסוף את השמחה הרי כאילו לא הזמין, כגון מלצרים, וכן הוצאות החשמל לצורך בישול וכדו', דעל כל זה משלם בעל הקייטרינג רק אם מזמנים לבסוף, וא"כ לענין זה לא חשיב פועל, ואה"נ על חלק מה שהוא מרוויח באמת נקרא פועל, ועל חלק זה יכול להשאיר את הדמי קדימה שקיבל, ובאמת גם באולם על החלק של ההוצאות כגון הוצאות של חשמל

לכבוד עורכי הגליון הנכבד "משפטי ישראל" הע"י הרינו בזה להעיר עמ"ש בגליון אדר א' תשע"א, בענין דחיית שמחה מחמת סערת שלגים וכדו' באות ב' הבאתם בשם בעל הקנה בושם זצ"ל דכשבעל השמחה כבר שילם חלק מהכסף כדמי קדימה, א"צ בעל האולם להחזיר את הכסף, דזה דומה למ"ש הרמ"א בס"ל ש"ד ס"א דשוכר בית לשנה ומת באמצע השנה אם נתן כבר המעות אי"צ בעה"ב להחזיר המעות, וכו' כשנתן הכסף לבעל האולם, אבל כשנתן דמי קדימה לבעל קייטרינג, ובטל מחמת סערת שלגים וכדו', חייב בעל הקייטרינג להחזיר את הדמי קדימה דזה וודאי נחשב למכירה אלא הוי ככל פועל שנאנס דההפסד הוא של בעה"ב, עכ"ל.

ובתחילה סברנו שכל אלו דברי הגר"מ ברנסדורפר זצ"ל אך כשמעיינים בספרו רואים שלא דיבר אלא מבעל אולם כשקיבל דמי קדימה דאינו צריך להחזיר, ולא הזכיר כלל את הנושא של בעל קייטרינג שקיבל דמי קדימה.

והמעין בשו"ש הדברים יראה שזה לא נכון להכריע כן דאמנם ריהטת לשון הרמ"א משמע דזוקא בבית יש לחלק בין הקדים ללא הקדים, וכמ"ש שם הגר"א דלהרמ"א בפועל לא חילקו בין הקדים ללא הקדים שכרו, אבל בתרה"ד (סי' שכ"ט) כתב בפירוש דגם לגבי פועל יש לחלק בין הקדים שכרו ללא הקדים, וכן הכריע הש"ך דעיקר הטעם הוא דכל שהקדים לו מעות נתרצה שאפי' אם יארע אונס יהיו המעות שלו, וכן מוכח במהר"ם שבמרדכי, וכן העיר הגר"א, וא"כ אפי' בכל פועל כשהקדים שכרו א"צ להחזיר המעות, וכן הכריע מרן החו"א, (ב"ק סי' כ"ג סק"ה) ובודאי שא"א לפסוק להוציא המעות מידו, [ויש לדון באופן שהפסק צ"ק ועדיין לא פדה אותו בעל הקייטרינג, אם יכול עתה לעכב מלמשוך הכסף, ולענין נראה דלסברת הגר"א בדת הרמ"א דהעיקר תלוי מיהו המוחזק, אולי י"ל דעתו עדיין

הגליון י"ל ע"י מכוון לחקר דיני ממונות שע"י כולל ובי"ד משפטי ישראל ע"ה"ק ירושלים תובב"א

* * *

לתגובות והערות, מכתבים אל המערכת, ניתן לפנות בפקס: 02.651.5217

לברורים נא לפנות 05276.37691

או בדוא"ל shimon902@gmail.com